

Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi

The Journal of International Social Research

Cilt: 8 Sayı: 37 Volume: 8 Issue: 37

Nisan 2015 April 2015

www.sosyalarastirmalar.com Issn: 1307-9581

II. MEŞRUTİYET DÖNEMİ'NDE YAYINLANAN TEK SAYILIK MİZAH GAZETELERİNDE MUHALEFET: EL ÜFÜRÜK, EL ÜFÜRÜK'E ZEYLEN KÖRÜK, TON TON RİSALESİ, ÇINGIRAK, MAHKÛM

OPPOSITION IN SINGLE ISSUE HUMOR NEWSPAPERS PUBLISHED IN SECOND CONSTITUTIONALIST PERIOD:EL ÜFÜRÜK, EL ÜFÜRÜK'E ZEYLEN KÖRÜK, TON TON RİSALESİ, ÇINGIRAK, MAHKÛM

Ebru DAVULCU*

Mustafa TEMEL*

Öz

II. Meşrutiyet'in ilânı, kısa sürse de basın alanında bir özgürlük havasının esmesine neden olmuştur. Gazete ve dergiler ardı ardına yayın hayatına başlamış, sansür kaldırılmıştır. Mizah gazeteleri de bu havadan nasibini almıştır. Birçok mizah gazetesi yayınlanmış; bu yayınlarda başta II. Abdülhamit Dönemi olmak üzere toplumsal, siyasi, ekonomik, kültürel problemlerin eleştirisine odaklanılmıştır.

El Üfürük, El Üfürük'eZeylen Körük, Ton Ton Risalesi, Çingırak, Mahkûm gazeteleri, II. Meşrutiyet'in ilân edilmesi ardından yayınlanmış tek sayılı mizah gazeteleridir. Gerek dönemin havası, gerekse tek sayı yayınlanmaları ve yazar ve karikatürist ismi kullanmamaları, bu yayınlara serbest bir biçimde eleştiri yapmalarına olanak tanımıştır.

Bu çalışmada, *El Üfürük, El Üfürük'eZeylen Körük, Ton Ton Risalesi, Çingırak, Mahkûm* gazeteleri incelenmiş ve tanıtılmış; mizahçıların gözünden döneme dair tespitler yapılmıştır. Niteliksel tarihsel araştırma karakterini taşıyan çalışmada, özellikle II. Abdülhamit Dönemi devlet adamlarının sert mizahî bir üslupla eleştirildiği ortaya konulmuştur.

Anahtar Kelimeler:Tek Sayılı Mizah Gazeteleri, *El Üfürük, El Üfürük'eZeylen Körük, Ton Ton Risalesi, Çingırak, Mahkûm*

Abstract

Proclamation of Second ConstitutionalistPeriodcaused a freedomairblow in thepressfieldalthough it lastedfor a short time. Newspaperandmagazinesenteredintopress life in succession, censorwasremoved. Thehumornewspapers had ittshare of thisair. Manyhumornewspaperswerepublished; critics of social, political, economical, culturalproblemsandnotably Second Abdülhamit Periodwasfocused in thesepublications.

El Üfürük, El Üfürük'eZeylen Körük, Ton Ton Risalesi, Çingırak, Mahkûm newspaperswereamongthesingleissuehumornewspaperspublishedfollowingthe proclamation of Second Constitutionalistperiod. Eithertheambient of theperiodorpublication in singleissueandnon-use of authorandcaricaturist name enabledthese publicationstocriticizefreely.

Inthisstudy, *El Üfürük, El Üfürük'eZeylen Körük, Ton Ton Risalesi, Çingırak, Mahkûm* newspaperswerereviewedandintroduced; determinationsintendedfortheperiodweremadefromtheperspective of humorists. Itwas presented in thisstudyhavingthecharacter of being a qualitativehistoricalresearchthatpoliticians of particularly Second Abdülhamit Periodwerecriticized in a stronglywordedhumor.

Keywords:SingleIssueHumorNewspapers, *El Üfürük, El Üfürük'eZeylen Körük, Ton Ton Risalesi, Çingırak, Mahkûm*

Giriş

Osmanlı Devleti'nde mizah basını 1850'li yıllarda Ermenice, 1870'li yıllarda ise Osmanlıca yayınlanan gazetelerle faaliyet göstermeye başlamıştır. Osmanlıca yayınlanan ilk mizah gazetesi, *Terakkü* isimli bir gazetenin *Letâif-i Âsâr* adlı ilâve nüshasıdır. Resimsiz yayınlanan ve Gerçek'e göre içeriği saçma olan bu ek nüshalar, zamanla hem biçimsel hem de içeriksel olarak tam bir mizah gazetesi şekline bürünmüştür (Gerçek, 1931: 49-50). *Letâif-i Âsâr*'ın ardından ilk müstakil mizah dergisi *Diyojen* yayınlanmış ve 1877-1878 Osmanlı-Rus Harbi'ne kadar mizah basını hızla gelişmiştir.

*Yrd. Doç. Dr., Erciyes Üniversitesi İletişim Fakültesi Gazetecilik Bölümü.

*Arş. Gör., Erciyes Üniversitesi İletişim Fakültesi Gazetecilik Bölümü.

Bu süreçte, mizah basınına hükümetin tavrı olumlu değildir. İskit, hükümetin bu gazetelerden çekindiğine, gazetelerin sansürlendiğine ve tehdit edildiğine değinmiştir (İskit, 1939, 44-45). Buna sebep, mizah gazetelerinin içeriği ve toplumdan gördüğü ilgidir. Önceleri kiraathanelerde yüksek sesle okunan mizah gazetelerinin tirajları, daha sonraları oldukça artmıştır. Çok daha geniş ölçekli okuyuculara yayılan bu gazeteler, denetim dışı bir hal almıştır. Ayrıca, mizah basınına konu olan yazılar, acı ya da alaycudur. Modernleşmenin getirileri karşısında umduğunu bulamamaktan kaynaklanan düş kırıklıkları ile doludur (Georgeon, 2000: 91-93). Karikatürler de yönetimi sivri bir dille eleştirmiş, siyasî hiciv yapmışlardır (Özdiş, 2010: 64). Bu durum, Osmanlı meclisinde “Mizah İstemezük!” naralarının atılmasına neden olmuştur (Çapanoğlu, 1970: 5).

II. Abdülhamit, mizah gazetelerinin yaptığı yayınlarla ilgili olarak bir kanun çıkarmak istemiştir. Bunun için önce Sadrazam Ethem Paşa'ya 1877 yılında konu ile ilgili bir tebliğ yayınlamıştır. Bu tebliğde, mizah gazetelerinin görevlerini suiistimal ettikleri, herkes ile ilgili aleyhte yayın yaptıkları, kanunen ceza gerektirecek yazı ve resimler yayınladıkları aktarılmıştır. Ayrıca, Kanun-i Esasî'nin mizah gazetelerinin yaptıkları bu yayınları cezalandırmada yetkin olduğu bildirilmiştir (İskit, 1939: 45-46).¹Ardından da Osmanlı-Rus Harbi nedeniyle basın alanına kısıtlama getirilmiş, hiçbir mizah gazetesine imtiyaz verilmemiştir.²

II. Meşrutiyet'in ilânı ile birlikte, basın alanında yaşanan bu kısıtlı döneme kısa bir süre de olsa ara verilmiştir. Yayımlanan gazete sayısında artış olmuş, gazetecilik hakkında fikir sahibi ya da yeterli sermayesi olsun olmasın birçok kişi gazete çıkarmıştır (İnuğur, 2005: 306-307). 1870'li yılların başına göre gazete satışları da ortalama 5 misli artmıştır (Koloğlu, 2002: 9-10).

El Üfürük, El Üfürük'eZeylen Körük, Ton Ton Risalesi, Çıngırak, Mahkûm II. Meşrutiyet'in ilân edilmesinin ardından yayımlanan tek sayılık mizah gazeteleridir (Çeviker, 1988: 25). Çalışmada, bu gazeteler incelenecek ve tanıtılacaktır. Amaç, tanıtımın yanı sıra tek sayı çıkan bu gazetelerin yazar ve karikatüristlerinin kısıtlamalara uğramaktan korkmadan yazıp çizdiklerini inceleyerek, mizahçıların gözünden döneme dair tespitler yapmaktır.

Çalışmada öncelikle *El Üfürük, El Üfürük'eZeylen Körük, Ton Ton Risalesi, Çıngırak, Mahkûm* gazeteleri hakkında genel bir bilgi verilecek; ardından gazetelerdeki muhalif yazı ve karikatürler incelenecektir. Niteliksel tarihsel bir araştırma olacak bu çalışmada gazetelere, Milli Kütüphane'nin süreli yayınlar kataloğundan ulaşılmıştır.

1.El Üfürük, El Üfürük'eZeylen Körük, Ton Ton Risalesi, Çıngırak, Mahkûm Gazeteleri Hakkında Genel Bilgiler

Bu kısımda, çalışma kapsamında incelenen mizah gazetelerinin kimlik ve teknik bilgileri, yazar ve karikatürist kadroları, çıkış amaçları ve yayın politikaları hakkında bilgi verilecektir.

1.1 El Üfürük Gazetesi

El Üfürük Gazetesi, 9 Ağustos 1324 tarihinde, asırda bir defa yayımlanmak üzere çıkarılmış mizah gazetesidir. Gazetede, kimler tarafından yayımlandığına ilişkin bir bilgi yoktur. Ancak Sermet Muhtar³Yedigünadlı dergide, bu gazeteyi Sait Hikmet⁴ ve Osman Kemal⁵ ile birlikte çıkardıklarını ifade etmiştir (Sermet Muhtar, 13 Haziran 1934: 10).

¹Teodor Kasap'ın Meclis-i Ahkâm-ı Adliye'de yargılanarak üç yıl hapse mahkum edilmesi bu tebliğ ile ilgilidir. Çünkü *Hayal* gazetesinin sahibi Teodor Kasap kısıvrak bağlı bir adam karikatürü yaparak altına, “Matbuat kanun dairesinde serbesttir.” cümlesini yazmıştır.

²Bu dönemde, aydınlar mizahî yayınlarını yurt dışında çıkarmayı tercih etmişlerdir. Londra'da *Hayal*, *Hamidiye*, *Dolap*; Kahire'de *Curcuna*, *Pinti*; İsviçre'de *Beberuhi*, *Tokmak* ve yeri belli olmayan *Davulyurt* dışında yayımlanan mizah gazeteleri arasında yer alır (Öngören, 1998: 61).Ülkede ise mizah, haftalık mecmualarda yayımlanan fıkralarda ya da espriz yazılarda kendisini göstermiştir (Çapanoğlu, 1970: 5).

³ Sermet Muhtar, 28 Mayıs 1887-28 Mayıs 1952 yılları arasında yaşamıştır. Babası Ahmet Muhtar Paşa, annesi Kevser Hanım'dır. Galatasaray Lisesi ve Hukuk Fakültesi'nde öğrenim gören Sermet Muhtar, Hukuk Fakültesi'nde okurken ilk yazılarını yayımlamıştır. II. Meşrutiyet ile birlikte de basın alanına karikatürleri ile girmiştir. Sermet Muhtar, daha çok *Akşam* Gazetesi'ndeki yazıları ile tanınmaktadır. İlk eseri ise, *Türkçe-Fransızca Askeri Müze Rehberi*'dir. Ayrıca askerî alanda *Yeniçeriler*, *Yeniçeri Kıyafetleri*, *Eski Osmanlı Ordusu*, *Aya İrini Tarihçesi* diğer eserleridir. *Türkçe-Fransızca Lûgatı* yayımladığı önemli bir ansiklopedisidir. Romanları arasında, *Kıvrık Paşa*, *Harp Zengininin Gelini*, *Pembe Maşlahlı Hanım*, *Rüküş Hanımlar*, *Havalanmalar* yer alır. Piyesleri arasında ise, *Dert*, *Zincirleme*, *Helal Mal*, *Kof Ramiz Yahut Kurusıkı*, *Ev İlacı*, *Duvar Aslanı*, *Yıldızlar Barıştı* bulunur. Yazarlığın yanı sıra çizimleri ile de tanınır (Toros, 1994: 35-42).

⁴ Sait Hikmet, mizah ve oyun yazarıdır. 1883-1930 yılları arasında yaşamıştır. Vefa İdadisini ve Mülkiye ve Hukuk mekteplerini bitirmiştir. Paris'te siyasi ilimler okumuştur. İktisat müdürlüğü ve Preveze Şehbenderliği yapmıştır. Mütareke'de İstanbul'dan Ankara'ya geçerek Milli Mücadele'ye katılmıştır. Cumhuriyet'ten sonra Maarif ve Hariciye Vekâletlerinde çalışmıştır. Hastalık ve yoksulluktan kurtulamayarak ölmüştür. Devrin yayın organlarında da makale ve öyküleri yayımlanmıştır. Önemli eserleri arasında *Mazi ve Atı*, *Mülkiyet-i Edebiye ve fenniye* yer alır (Türkiye Yazarlar Ansiklopedisi, 2004: 1543; Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi, 1990: 427).

Bununla birlikte gazetede, sahib-i imtiyaz olarak “Yüce sihirbazların ve cin kapılarının anahtarlarını taşıyan Sayadi-zade Ebu’lHudâ”⁶, yazı işleri müdürü olarak da “Onun kerem ve yücelik sahibi oğlu-Hasan bin Halidi’l-ebkem” gösterilmiştir (El Üfürük, 9 Ağustos 1324: 1).

Gazetenin matbaa ve yayınevine ilişkin bir bilgi verilmemiştir. Adrese ilişkin yer alan tek bilgi, “El adres telefon numra: 100” biçiminde verilmiştir. Yazar isimleri de gazetede mevcut değildir. Ancak, gazetenin ilk sayfasında yazarlar hakkında mizahî bir dil kullanılarak açıklama yapılmıştır. Bu açıklamaya göre yazarlar uzun zülüflü ve güzel hizmetçileri olan İsmail Paşa, Fuat bin es-saki, Nazifü’l-latifü’s-Sururi, Refik ve Ağâh Paşa, Kara Tahsin’e damat Fuad bin eş-şeddât, Semih bin el Mümtaz, Ziya bin ibnü’l Muzaffer, Rauf bin damadül-Haşim, Zadetü’t –torpil Faik, İbrikdarın torunu, içkici, büyük külahlı Bekir Kâmi’nin oğludur (El Üfürük, 9 Ağustos 1324: 1).

Gazete 4 sayfa halinde, siyah beyaz yayınlanmıştır. Yazıların bir kısmı Osmanlı Türkçesi, bir kısmı ise Arapçadır. Serlevhada, ortada büyük, kalın punto ile “El Üfürük” yazılıdır. “El Üfürük” adına bir de dipnot eklenmiştir. Bu dipnotta, “Eski körük, bol tükürük,..vezninde «lugat-ı garibe, sahife 15» ifadesi yer alır. “El Üfürük” adının üzerinde ise, “Meşâhîr-i remâlândanEbu’lHudâ Efendi’nin asırda bir defa eşref saatte neşredilmek üzere başladığı risâle-i gayr-ı mevkûtenin bir nüshası elde edildiği cihetle ta’mîm-i mündericâtı zımında icâb eden şerhleriyle birlikte tab’olunan suretidir” yazılıdır (El Üfürük, 9 Ağustos 1324: 1). Bu yazı ile gazetenin, meşhur üfürükçülerden Ebu’lHudâ tarafından, muayyen zamanlı olmadan, yüzyılda bir, keyifli zamanda yayınlanmak üzere çıkarılacağı hakkında bilgi verilmiştir.

“El Üfürük” adının altında, “El ceridetü’l-kehâniyye ve tercümanü’l-ahvali’lhaddâmve’s-şeyatiniyeyunteşeru fi eşrefi’s-saat” ibaresi vardır(El Üfürük, 9 Ağustos 1324: 1). Bu ibare, “Eşref saatte yayınlanan şeytan ve cinlerin ahvalini dile getiren fal gazetesi” demektir. Bu ibarenin altında ise, “Arapçaya benzer Türkçedir” yazılıdır. Bu kısmın altında çift çizgi arasında sağdan sola doğru sayı, gün, sene ve iletişim bilgisi verilmiştir. Bu bilgiler, “El added (sayı): vahid (bir), “Yevmü’ssebt”(Cumartesi), 9 Ağustos sene:1, El adres telefon numra: 100” şeklinde sunulmuştur(El Üfürük, 9 Ağustos 1324: 1).

Resim 1: El Üfürük Gazetesi'nin serlevhası

Gazetede sayfalar, iki sütun halinde hazırlanmıştır.

El Üfürük Gazetesi, II. Abdülhamit'in üfürükçübaşısı olarak gösterilen Ebu'lHudâ Efendi'nin eleştirildiği bir mizah gazetesidir. İlk sayfada yer alan “Meslekünâ”⁷ başlığı altında gazetenin neden çıkarıldığına ilişkin mizahî bir dille bilgi verilmiştir. Bu bilgiye göre gazetenin, gaybdan kusursuz haber vermek, şeytan ve cinler aracılığıyla tutukluların durumunu açıklamak, dostların durumlarını açıklamak için rüya tabirleri yapmak, kötülerden ve casuslardan korunmak gibi görevleri vardır (El Üfürük, 9 Ağustos 1324: 1). Gazetenin ifade ettiği bu görevler, üfürükçülük işine ve dolayısıyla Ebu'lHudâ'ya getirilen eleştiri ile ilişkilidir. Dolayısıyla II. Abdülhamit'in uyguladığı politikalara da şaibe düşürmektedir. Bu bakımdan gazete, Ebu'lHudâ'yı eleştirmekle kalmamış, II. Abdülhamit'i ve II. Meşrutiyet öncesi yönetimden sorumlu devlet adamlarını da hicvetmiştir.

⁵ Osman Kemal hakkında yeterli bilgi ulaşılamamıştır. Ancak, Galatasaray Sultanisinde okuduğu ve elektrik şirketinde çalıştığı bilinmektedir.

⁶Asıl adı Muhammed bin Haşan Vadi olan Ebu'l Hudâ,1850 yılında doğmuştur (Butros Ebu Manneh, 1995: 375). Halep'e bağlı küçük bir köyden, Osmanlı Devleti'nin başkenti olan İstanbul'a uzanan yaşamında parlak bir kariyer elde etmiştir. Kuran ve diğer İslamî ilimleri öğrenmek adına Ma'arra bölgesinde bir şeyhe gönderilen Ebu'lHudâ, fıkıh, hadis, tefsir ilimleri ile ilgilenmiş; ayrıca edebiyat, gramer-mantık, hikmet ve nazariyat, ilm-i kıyafet, ilm-i nücum ile uğraşmıştır (Varol, www.eskieserler.com). Ebu'lHudâ'nın II. Abdülhamit ile olan ilişkisi, muhalif kesimlerce daima eleştiri konusu olmuştur. Çünkü Ebu'lHudâ, II. Abdülhamit'in saltanatı boyunca hızla seyreden bir yükselme göstermiştir. Öyle ki ulemalar arasındaki en yüksek paye olan Rumeli Kazaskerliğine kadar ilerlemiştir. Bu durum, etrafında kendisine düşmanca bir tutumla yaklaşan kişi sayısını artırmıştır. Bu nedenle saraya, “Sultana olan yakınlığını şahsi menfaatlarına alet ettiği” gerekçesiyle şikâyet de edilmiştir. Yirmi yıl kadar II. Abdülhamit'in himaye ve teveccühünü, üst rütbeli idarecilerin saygısını kazanmıştır (Butros Ebu Manneh, 1995: 384-385).

⁷Meslekünâ: İşimiz

II. Abdülhamit ve Ebu'lHudâ ilişkisini eleştiren tek mizah gazetesi *El Üfürük* değildir. Dönemin diğer mizah gazetelerinin bazılarında da bu ilişkiye dair yazılar ya da karikatürler yayınlanmıştır. Dönemin önde gelen mizah gazetelerinden *Kalem*'de⁸ yer alan bir karikatür buna örnektir.

Resim 2:-Ah Ebu'lHudâ neredesin? Eğer sen olsa idin bunlar başıma gelmezdi... (*Kalem*, 16 Nisan 1325: Kapak).

El Üfürük Gazetesi, karikatürleri ile de dikkat çekmektedir. Ebu'lHudâ'yı hicvetmek amacıyla yayınlanan bu karikatürlerde imza yoktur.

Gazetede aynı ilân adı altında iki ilân ve bir de reklâm bulunmaktadır. İlânlardan biri, Ebu'lHudâ imzalı verilmiştir. İlânda, Ebu'lHudâ, oğlunun ayağının bir kaza sonucu kırılması sebebiyle iki tabip arandığını ve taliplilerin 100 numaralı telefona ulaşmasını istemiştir (*El Üfürük*, 9 Ağustos 1324: 3). Verilen diğer ilânda ise, Tiryaki çarşısındaki Bekir Ağa misafirleri menfaatine, İstibdat adı ile bir orta oyun oynanacağı; oyuncuların ise II. Abdülhamit Dönemi'nde görev yapmış önemli isimlerden oluştuğu dile getirilmiştir. Örneğin Kâmil Paşa, külhancı; Ebu'lHudâ, kavuklu; Hasan Rami Paşa, kır serdarı; Hasan Paşa, budala; Mustafa Zeki Paşa, abdal olacaktır (*El Üfürük*, 9 Ağustos 1324: 3).

Reklâm ise, *Kütüb-ü Cedide* (Reşitle Memdu') adı altında verilmiştir. *Paul ile Virginie* tarzında kaleme alınmış gayet latif ve muhannes⁹ bu hikâyenin, Baba Tahir Matbaası'nda¹⁰ basılacağı duyurulmuştur (*El Üfürük*, 9 Ağustos 1324: 4).

1.2. *ElÜfürük'eZeylen Körük Gazetesi*

ElÜfürük'eZeylen Körük Gazetesi, II. Meşrutiyet Dönemi'nde yayınlanmış tek sayılı mizah gazetelerinden biridir. Yayınlandığı tarih ile ilgili gazetede bir bilgi yoktur. Ancak Çeviker, yayınlandığı yılın 1908 olduğunu ifade etmiştir (Çeviker, 1988: 25). Gazetenin müdürü ve sermuharriri Kara Tahsin¹¹, idare memuru Mehmet İzzet'tir (*El Üfürük'eZeylen Körük*, 1324: 1).

Gazetenin idarehanesi "İkametgah vasıta-i cer tramvay" şeklinde gösterilmiştir. Hangi matbaada basıldığına dair bir bilgi yoktur. Yazar kadrosuna ilişkin de gazetede bir açıklama bulunmamaktadır.

El Üfürük'eZeylen Körük Gazetesi, 4 sayfa halinde, yeşil kağıt üzerine, siyah beyaz yayınlanmıştır. Dili, Osmanlı Türkçesi'dir. Gazetenin serlevhası'nda, ortada büyük bir ateş körükleme aracı, üzerinde de "El Üfürük'eZeylen Körük" yazısı bulunmaktadır. İsmi üzerinde, "Edib lâzım-ı efkâr Kara Tahsin tarafından hasılatı medyûn bulunduğu mücevheratçı mağazalarına i'ta edilmek üzere ihdas edilen muhtelif el mündericat gazetedir." yazmaktadır. İsmi sağında ve solunda simetrik bir biçimde, "Refiki gibi bir daha

⁸*Kalem* Dergisi, 3 Eylül 1908-29 Haziran 1911 tarihleri arasında 130 sayı yayınlanmış bir mizah dergisidir. Yayıncıları Salah Cimcoz ve Celal Esat Arseven'dir. İlk dört sayısından sonra yayıncı yalnızca Salah Cimcoz olarak gösterilmiştir. Dergi, Kanun-i Esasi'nin ilân edilmesi ardından ortaya çıkan serbestiyet, hürriyet ile birlikte yayınlanmıştır. Hürriyet fikrinin Osmanlı Devleti'nde yeterince anlaşılacağından duyulan endişe nedeniyle çıkarılmıştır (*Kalem*, 21 Ağustos 1324: 2). Dergi, iktidarın baskısına uzun süre dayansa da kaçınılmaz sondan kurtulamamıştır (Çeviker, 1988: 145).

⁹Muhannes: Alçak tabiatlı

¹⁰Baba Tahir'in asıl adı Mehmet Tahir Bey'dir. *Malûmat* Dergisi'nin sahibidir. II. Abdülhamit Dönemi'nde, bu dergi parlak bir yer edinmiştir. Baba Tahir'in, dergisini bir şantaj aracı olarak kullandığı da iddia edilmektedir. Bu iddiaya göre, aleyhlerine yazmak tehdidiyle çok kişiden para almıştır. Ayrıca saraydan da, derginin her sayısında padişaha övgü düzdüğü için "Aferin" aylığı aldığı belirtilmektedir (Bardakçı, 1999, hurarsiv.hurriyet.com.tr).

¹¹Kara Tahsin, II. Abdülhamit Dönemi'ndeki başkâtip Tahsin Paşa'dır. Avlonyalı Mehmet Ferit Paşa tarafından ismi gıyabında Kara Tahsin olarak ifade edilmiştir. Buna sebep, Ferit Paşa'nın Konya'dan İstanbul'a geldikten sonra Babıâli'deki odasında hiçbir iş yapmamasından duyduğu rahatsızlığı Kâmil Paşa'ya anlatmasından sonra, Kâmil Paşa'nın bu durumu padişaha iletmek istemesi üzerine gelişen bir dizi olaydır. Kâmil Paşa bu konuda görüşme isteğini başkâtip Tahsin Paşa'ya iletince, Tahsin Paşa Kâmil Paşa'yı II. Abdülhamit'in durumu yanlış anlayabileceği, bir iltimasın varlığından şüpheleneceği konusunda uyarır. Kâmil Paşa bu durumdan memnun olur; ancak Ferit Paşa Tahsin Paşa'ya bu iltiması önlediğinden "Kara Tahsin" adını takar (Hasırcı, books.google.com.tr).

çıkılmaz mündericacı can sıkılmaz” yazılıdır. Bu yazının altında idarehane bilgisi, onun da altında derginin numarası gösterilmiştir. Tüm bu kısmın altına çift çizgi çekilmiştir. Bu iki çizginin arasında ise, sağda ve solda “Nüshası {20} paradır”, ortada “Pazar” yazılıdır. Gazetenin diğer kısımları iki sütun halinde hazırlanmıştır.

Resim 3: El Üfürük'eZeylen Körük Gazetesinin serlevhası

Gazetenin çıkış amacı ile ilgili ilk sayfada yer alan “İfade” başlıklı yazıda açıklama yapılmıştır. Açıklamada, El Üfürük refik-i muhteremlerinin ilgi görmesi sebebiyle ve Ebu’İHudâ Efendi’nin yüreklendirmesiyle meydan-ı matbuata çıkararak, El Üfürük’te yayınlanması unutulmuş ve kaygıdan söz açan her türlü makalenin yeniden yayınlanması için bu gazetenin çıkarıldığı belirtilmiştir. Yazıda, kusurların affı da özellikle rica edilmiştir (El Üfürük’eZeylen Körük, 1324: 1). Yazıdan da anlaşılacağı üzere, El Üfürük’eZeylen Körük, El Üfürük Gazetesini refiki kabul etmektedir ve onun izinden yol almaktadır. Bu bakımdan yayın politikaları da birbiri ile aynıdır. Gazete, eleştiri içerikli mizahî yazılarla Ebu’İHudâ Efendiyi ve bununla ilişkili olarak II. Abdülhamit’i hicvedecektir. Gazetede bu amaç için görsel malzeme kullanılmamıştır.

El Üfürük’eZeylen Körük Gazetesinde, reklâm yer almazken aynı başlık altında iki tane ilân yayınlanmıştır. İlk ilânda, Şeyh Efendi’nin, 4500 atkestanesinde bir tespih yapacağı ve bu kestaneleri sağlayabilecek olanların El Üfürük Gazetesine idarehanesine müracaat etmeleri istenmiştir (El Üfürük’eZeylen Körük, 1324: 4). Bu ilânda yapılan mübalağa yine Ebu’İHudâ Efendi’nin hicvedilmesi içindir.

İkinci ilânda, El Üfürük Gazetesinde yayınlanan, Ebu’İHasr Efendi’nin elinde bir dümbeikle, yılan oynatarak sanat icra edeceğini gösteren bir karikatür nedeniyle, üfürükçü esnafının şikâyetçi olduğu dile getirilmiştir (El Üfürük’eZeylen Körük, 1324: 4).

Resim 4: Maziye atf-ı nazar

İkinci ilânda sözü edilen karikatür (El Üfürük, 9 Ağustos 1324: 1).

1.3.Ton TonRisalesi

Ton Ton¹² Risalesi, 5 Eylül 1324 tarihinde yayınlanmıştır. Naşir¹³, MükerreremRefet’tir. Gazetede, Mükerrerem Refet dışında bir isme rastlanmamıştır. Matbaa, yayınevi bilgisinin de yer almadığı gazetede, yayınlanan yazıların altında Boşboğaz ve Karagöz imzaları vardır. Gazetede, Boşboğaz, Kalem gazetelerinde yayınlanan kimi yazılardan da okuyucuya haber edildiği görülmektedir.

¹² Tonton, dergide bulunan kimi yazılardan anlaşıldığı üzere, -Özellikle Kadıköy’ seferlerinde adı geçer.- vapurlara verilen addır.

¹³ Naşir: Yayıncı

Gazete, 8 sayfa halinde, siyah beyaz yayınlanmıştır. Yazılar, Osmanlı Türkçesi'dir. Serlevhada, ortada büyükçe "Ton Ton" bunun hemen altında da çok daha küçük punto ile "Risalesi" yazılıdır. Adın sağında naşir bilgisi bulunurken, solunda fiyat bilgisi yer almaktadır: "Fiyatı 20 para". Adın altında ise, "Bazı menâkib-i¹⁴garîbe¹⁵ ve mudhikeyi¹⁶ muhtevidir" ibaresi görülmektedir.

Resim 5: Ton Ton Risalesi'nin serlevhası

Gazetede sayfalar, iki sütun halinde hazırlanmıştır.

Gazetenin ilk sayfasında çıkış amacına ilişkin bir yazı yer almaktadır. "İfade-i Meram" adlı yazıda, okuyucuların hoşça vakit geçirmesi için ara sıra yayınlanması düşünülen Ton Ton'un o gün matbuat âleminde arz-ı endam ettiği, rağbet görürse arada bir yine intişar edeceği, görmezse bunun ilk ve son forma olacağı açıklanmıştır (Ton Ton Risalesi, 5 Eylül 1324: 1). Yazıda görüldüğü üzere Ton Ton'un tek sayılık bir risale olması düşünülmemiştir. Bununla birlikte muayyen zamanlarda çıkması da planlanmamıştır. Ancak, sadece bir nüsha yayınlanması, bu gazeteyi tek sayılık risaleler arasında değerlendirmemize nedendir. Gazetenin amacı okuyucuyu eğlendirmektir. Bununla birlikte dergide, eleştiri içerikli yazılar da yer almaktadır. Bu yazılarda daha çok, vapurlarla yapılan ulaşım ile ilgili problemlere değinilmiştir.

Gazetede, küçük küçük vapur resimleri görsel malzeme olarak kullanılmıştır. Bu resimlerin altında imza yoktur. Bu vapurların yer aldığı resimlerin kimisi, ulaşım problemini gözler önüne sermektedir.

Resim 6: 20 Numeronun¹⁷ adaya gider iken Sarayburnu'nda dümeni bozulup römorkörler ile köprüye getirildiğinin resmi (Ton Ton Risalesi, 5 Eylül 1324: 5).

Ayrıca bir de karikatür bulunmaktadır. Yazısız olarak yayınlanan bu karikatür, bir kadının portresini çizen ressamı kızıp, başına tuvali geçirmesini konu edinmiştir (Ton Ton Risalesi, 5 Eylül 1324: 8). Karikatürün solunda yer alan yazı, çizilenin anlaşılması bakımından önemlidir. "Madamın Resmi" başlığı ile verilen bu yazıda, kendisini dev aynasında gören madamın birinin Paris'te meşhur ressamlardan birine resmini yaptırdığı, ressamın kadına vakurla resmi sunduğu esnada, kadının gözlüğünü taktığı, bu sırada da bir sineğin kadının resmindeki ağzının üstüne konduğu ve bu nedenle kendisiyle alay edildiğini sandığı bildirilmiştir. Çünkü madam ressamın kendisini bıyıklı çizdiğini düşünmüştür. Çok sinirlenen madamın tabloyu alıp ressamın kafasına geçirdiğinin ifade edildiği yazıda, ressamın halini tahmin işi okuyucuya bırakılmıştır (Ton Ton Risalesi, 5 Eylül 1324: 8).

¹⁴Menâkib: Menkıbeler, hayat hikâyeleri

¹⁵Garîbe: Hayret verici, tuhaf.

¹⁶Mudhike: Gülünç şeyler

¹⁷Numero: Numara.

Resim 7: Yukarıda bahsi geçen karikatür

Gazetede ilân veya reklâm yayınlanmamıştır.

1.4.ÇıngırakGazetesi

Çıngırak, Ebusseherzade Hasan tarafından yayınlanmış tek sayılık mizah gazetesidir. Yayın tarihine ilişkin gazetede bir bilgi verilmemiştir. Ancak, gazetenin 1. ve 2. sayfalarında yer alan “Telgraflar-Ajans enternasyonal” adlı kısımda yayınlanan haberler için verilen tarihin 17 ve 21 Ağustos olması, gazetenin çıkış tarihine ilişkin bir ipucu verebilmektedir.

Gazetede,Ebusseherzade Hasan dışında bir isme rastlanmamıştır. Gazetenin matbaa, yayınevi, yazar ve karikatüristleri hakkında da bilgi verilmemiştir.

Osmanlı Türkçesi ile 4 sayfa halinde, siyah beyaz yayınlanan gazetenin serlevhasında, ortada çiçekli bir levha içerisinde “Çıngırak” yazmaktadır. Bu levhanın üzerinde, “Ebusseherzade Hasan tarafından tertip edilen” ifadesi yer almaktadır. Levhanın sağ ve sol kısmında ise, “İlk ve son olarak çıkmıştır”, bunun altında da “Nüshası 20 paradır” ibareleri simetrik biçimde bulunmaktadır. İlk sayfada serlevha, bir çizgi ile ayrılmıştır. Sayfanın geri kalan kısmı ve 2.,3. ve 4. sayfalar, iki sütun halinde düzenlenmiştir.

Resim 8: Çıngırak Gazetesi'nin serlevhası

Gazetenin ilk sayfasında çıkış amacına ilişkin bilgi verilmiştir. Bu bilginin yanı sıra İstanbul'un çeşitli semtlerinde yaşanan ulaşım, imar, esnaf sorunlarına ilişkin mizahî bir üslup kullanılarak okuyucu bilgilendirilmiştir. Gazetede, eğlendirirken düşündürmeye yönelik eleştiri yüklü yazıların yayınlanmasına dikkat edilmiştir.

Gazetenin çıkış amacına ilişkin verilen bilgide, okuyucunun eşirra¹⁸ ahvalinden haberdar olması ve başka gazetelerde yer almayan enternasyonalin en son telgrafları, makaleleri, haberleri hakkında bilgilendirilmesi için Ebusseher Efendi'nin izni ile oğlu Hasan tarafından bir daha çıkmamak üzere yayınlandığı ifade edilmiştir. Gazetenin içeriğinin de seçilmiş fıkralardan oluşturulduğu aktarılmış, bir defaya mahsus çıkarıldığı için bir muharrir heyetinin teşkiline lüzum görülmediği dile getirilmiştir (Çıngırak, 1324: 1).

Karikatüre yer verilmeyen gazetede, reklâm ve ilâna da rastlanmamıştır.

¹⁸Eşirra: Kötülük edenler, fesat karıştıranlar.

1.5. *Mahkûm* Gazetesi

Mahkûm Gazetesi, 11 Eylül 1908 tarihinde yayınlanmıştır. İmtiyaz sahibi Ton Ton Çelebi olarak gösterilen gazetenin müdürü Tosun Ağa, sermuharriri Deli Bekir'dir. Gazetenin matbaa, yayınevi, yazar ve karikatüristleri hakkında bilgi verilmemiştir.

Gazete 4 sayfa halinde, siyah beyaz yayınlanmıştır. Osmanlı Türkçesi kullanılan gazetenin serlevhasında ortada büyükçe "Mahkûm" yazılıdır. "Mahkûm" adının sağında sahib-i imtiyazın, solunda sermuharririn, altında ise müdürün kim olduğuna ilişkin bilgi verilmiştir. Serlevhanın üzeri bir çizgi ile ayrılmış ve sağda gazetenin çıkış tarihi 11 Eylül olarak belirtilmiştir. Ortada "yevmpençşenbe", sol kısımda ise "Nüşhası 10 paradır." şeklinde fiyat bilgisi bulunmaktadır. Serlevhanın altında ise iki çizgi arasında gazetenin, haftanın yedi gününden başka her daim belirli zamanlarda *Karagöz*'e pey-rev¹⁹, *Zuhurî*'yepiş-keş²⁰, *Nekregû*'yarakip, *Geveze*'ye ortak, *Boşboğaz*'a arkadaş olarak yayınlanacağını; El Üfürük çeşidinden bir risale olduğunu açıklayan bir ibare yayınlanır. Birinci sayfanın serlevha dışında kalan kısmı ve diğer sayfalar iki sütun halinde düzenlenmiştir.

Resim 9: *Mahkûm* Gazetesi'nin serlevhası

Mahkûm Gazetesi, çıkış amacı ve yayın politikasına ilişkin ipucunu, yukarıda ifade edilen, serlevhada yer alan ibaresinde verir. Bu ibarede adı geçen *Karagöz*, *Zuhurî*, *Nekregû*, *Geveze*, *Boşboğaz* II. Meşrutiyet Dönemi'nde yayınlanmış diğer mizah gazeteleridir. Bu gazetelerin ortak özelliği mizahı yalnızca eğlenceden ibaret görmeyip, eleştiri yapabilmeyenin bir aracı olduğunu yazı ve karikatürleri ile ortaya koymalarıdır.²¹ *Mahkûm* Gazetesi de yayınlanan bu ilk ve son sayısında, *Karagöz*, *Zuhurî*, *Nekregû*, *Geveze*, *Boşboğaz* gibi sadece güldürmek amaçlı yayın yapmayacağını belli etmiştir.

Gazetenin ilk sayfasında yer alan ve ikinci sayfada da devamı verilen "Musahebe" isimli yazıda da hürriyetin ilân edilmesi ile birçok gazetenin yayın hayatına başladığı ve başlayacağı, edebiyat âleminin yayınlarla zenginleşeceği duyurulmuştur (*Mahkûm*, 11 Eylül 1908: 1-2). Bu yazıdan hareketle, *Mahkûm*'un da II. Meşrutiyet'in ilân edilmesi ile birlikte basın alanında yaşanan patlamanın bir parçası olduğu ifade edilebilir.

Gazetede yayınlanan yazılar, özellikle basın alanında yaşanan özgürleşmeye, II. Meşrutiyet'in ilânından evvel yaşanan sıkı denetimin eleştirisine yöneliktir.

Mahkûm Gazetesi karikatüre, reklâm ve ilâna yer vermemiştir.

2. *El Üfürük*, *El Üfürük'e Zeylen Körük*, *Ton Ton Risalesi*, *Çıngırak*, *Mahkûm* Gazetelerinde Muhalefet

II. Meşrutiyet'in ilân edilmesi ile birlikte gazete sayısında yaşanan artış, mizah alanında da kendisini göstermiştir. *El Üfürük*, *El Üfürük'e Zeylen Körük*, *Ton Ton Risalesi*, *Çıngırak*, *Mahkûm* bu dönemde yayınlanan mizah gazeteleri arasında, tek sayılık risaleler olma özellikleri ile yerlerini almışlardır. Bu gazetelerde de Meşrutiyet'in hemen ardından yayınlanan diğer gazeteler gibi en çok, II. Abdülhamit Dönemi'ne olumsuz eleştiriler yönlendirilmiştir. Bu eleştirilerden kimlerin ya da hangi uygulamaların nasiplerini aldıkları ise gazetelerin çıkış amacına göre değişiklik göstermektedir.

Dönemin önde gelen tek sayılık gazetesi *El Üfürük*'te, yapılan eleştirilerin Ebu'l Hudâ Efendi'ye yönlendirildiği görülmektedir. II. Abdülhamit Dönemi'nde sarayda hızla yükselişi ve II. Abdülhamit ile olan

¹⁹Pey-rev: İzinden giden

²⁰Piş-keş: Hediye

²¹*Boşboğaz* Gazetesi, serlevhasına "Şahiyyat içinde müdafa-i hukuk vatan ve millete hâdim musavver mizah gazetesidir." yazılıdır (*Boşboğaz*, 31 Temmuz 1324: 1). *Geveze* Gazetesi'nin serlevhasında da "Vatan ve millete hâdim, her gün neşr olunur siyasi musavver mizah gazetesidir." ibaresi yer alır (*Geveze*, 5 Eylül 1324: 1). *Zuhurî* Gazetesi de ilk sayısında ilk sayfada yayınlanan bir yazı ile mizahın yalnızca eğlenceden, taklitten ibaret olmadığını, hakikatin nükte kullanılarak ifade edilmesinin bir aracı olduğunu açıklamıştır (*Zuhurî*, 14 Ağustos 1324: 1). *Karagöz* de yayınlandığı ilk dönemlerden itibaren yazıp çizdikleri ile siyasi mizah yayıncılığının önemli örneklerinden biri olmuştur.

yakın ilişkisi nedeniyle dikkat çeken Ebu'l Hudâ Efendi, II. Meşrutiyet'in ilânından hemen önceki yıllarda ve ilânından sonra muhalif yayınların –*Mizan*, *Şuray-ı Ümmet*, *İntikam* gibi– eleştirilerini almıştır. Bu eleştirilerde daha çok Ebu'l Hudâ'nın falcı, cinci, yılcı, büyücü olduğu iddia edilmiştir (Varol, www.eskieserler.com). *El Üfürük* Gazetesi'nde de benzer eleştiriler yapılmıştır. "Et-Telegram" adlı bir yazıda Abdürrezzak²² ve Ebu'lHudâ imzalı iki telgraf yayınlanmıştır. Bu telgraflardan Abdürrezzak imzalı olanda, can kardeş Abdürrezzak el patlıcandan; cinler zamanının hadiselerinden ve özellikle Jönlerin dönüşünden korkulduğuna ilişkin bilgi verilmiştir. Ebu'lHudâ imzalı yazıda ise, tüm beceriksizliklerden müteessir olduğu dile getirilmiştir (El Üfürük, 9 Ağustos 1324: 2). Aynı sayfada yer alan diğer bir yazıda, bu telgraflarda yer alan yazıların mahiyeti açıklanmıştır. Bu yazıda, Halep'teki biraderlerinden ecinni sipariş eden Ebu'lHudâ'nın, ahvali zamandan ve özellikle Jönlerden korkularından hiçbir cinin gelmeye cesaret edememesinden dolayı biraderlerinin beceriksizliğine teessüf ettiği ifade edilmiştir (El Üfürük, 9 Ağustos 1324: 2).

El Üfürük Gazetesinde yayınlanan bir karikatürde, Ebu'l Hudâ Efendi'nin II. Abdülhamit Dönemi'nde yaşadığı hayat gösterilmiştir (El Üfürük, 9 Ağustos 1324: 2).

Resim 10: Hey gidi günler hey... Devr-i istibdatta

Karikatürde, şampanya içerken bir koltukta ayak ayak üstüne atmış bir biçimde çizilen Ebu'l Hudâ'nın yanında, ona hizmet eden İslâmî usullere uygun giyinmemiş bir kadın bulunmaktadır. Karikatürde metin olarak ise, "Hey gidi günler hey... Devr-i istibdatta" ifadesi yer almaktadır. *El Üfürük* Gazetesi bu karikatür ile Ebu'lHudâ Efendi'nin dinî vecibeleri göstermelik yaşadığını iddia etmiştir.

Bir başka karikatürde ise, Ebu'lHudâ Efendi'nin II. Meşrutiyet'in ilânından sonra eğer Avrupa'ya gidebilseydi, nasıl gezeceği gösterilmiştir. Karikatürde Ebu'lHudâ Efendi, sarığından ve cübbesinden sıyrılmış, batılı formda giyinmiştir (El Üfürük, 9 Ağustos 1324: 4).

Resim 11: Eğer Avrupa'ya sıvılabileydi böyle gezecekti.

El Üfürük Gazetesi'nde Ebu'lHudâ Efendi için ağır eleştiri dolu birçok yazı ve karikatür yayınlanmıştır. Bu yazı ve karikatürlerde Ebu'lHudâ Efendi cinci, büyücü, yılcı olarak gösterilmiştir.

²²Abdürrezzak, kimi yayınlarda oğlu olarak bildirilse de Ebu'lHudâ Efendi'nin kardeşidir. Dönemin muhalif basınca, Ebu'lHudâ Efendi'ye yapıldığı gibi eleştiri yağmuruna tutulur. Örneğin *Mizan*'da, Ebu'lHudâ Efendinin oğlu olarak gösterilen Abdürrezzak'ın Halep'e gidip soygun yapıp döndüğü ifade edilmiştir (Varol, www.eskieserler.com). Ebu'lHudâ Efendi için olduğu gibi Abdürrezzak için de eleştiriler daha çok, devlet içerisinde milletin sömürüldüğü iddiasına ilişkindir.

Hatta bir ilânın altına “Ebu'l-Hud'a” imzası atılarak Ebu'lHudâ Efendi'nin aldatıcı bir kişiliğe sahip olduğu da dile getirilmiştir²³(El Üfürük, 9 Ağustos 1324: 3).

Ebu'lHudâ Efendi'ye eleştiri yönelten tek gazete *El Üfürük* değildir. *El Üfürük'eZeylen Körük* Gazetesi'nde verilen “Telgraf-Ajans el Üfürük” adlı yazıda, 14 Ağustos tarihi itibarıyla Ebu'lHudâ Efendi namına tütsü için behri 2,5 paradan mısır koçanı temin edildiği açıklanmıştır (El Üfürük'eZeylen Körük, 1324: 3-4). *Çingirak* Gazetesi ise, umumi üfürükçü esnafının fala bakmak için kaç bakla ile kuru fasulye bulunduracağına dair kendilerine bir kara kutu verileceği ve Ebu'lHudâ ve şık efendilerin riyasetinde bu esnafa hatırlatmalar yapılacağı duyurulmuştur (Çingirak, 1324: 2). Görüldüğü üzere eleştiriler, üfürükçülük işi üzerine yoğunlaştırılmıştır.

Gazetelerde Ebu'lHudâ Efendi dışında, II. Abdülhamit Dönemi'nde görev yapmış devlet adamları da hicvedilmiştir. *Çingirak* Gazetesi'nde, “Eşhası²⁴” başlığı altında verilen bir yazıda da, II. Abdülhamit döneminde devlet adamlığı yapmış; II. Meşrutiyet'ten sonra ise görevlerinden alınmış ünlü şahısların yeni işlerinden söz edilmiştir. Yazıda bildirildiğine göre, Ebu'lHudâ kabak çalmaya, Ebu'lHudâ'nın oğlu Hasan yılan oynatmaya, Zülüflü İsmail tramvay vardacılığına, BasurcuAgah sokakta muâlece²⁵ satmaya, İbrikdar Kamil seyyar berberliğe, H. Rami sandal tamirciliğine, Memduh Yeni Camii'de arzuhalciliğe, Kara Tahsin Kabataş İskelesi'nde çımacılığa, Reşid yazın caddeleri sulamaya, Rami balıkçılığa, Zeki araba tekerleği yapmaya başlamıştır (Çingirak, 1324: 2). *Çingirak* Gazetesi'nde başlık kullanılmadan yayınlanan başka bir haberde, adı geçen devlet adamlarının Büyük Ada'ya nakle teşebbüs ettiklerinden söz edilmiştir. Gazete bu konuda, adı geçen isimlerin adada rezalet icra etmeye devam edeceklerini bildirirken, kimseye dokunmadan köpek gibi birbirlerini yemelerini temenni etmiştir. Ayrıca gazete aldığı bir istihbarata göre, adada bir merkep ve at pazarı teşkil edeceklerini de açıklamıştır. Haberin devamında, düzenlenen bir ses müsabakasında Ebu'l Hadi Efendinin iki, Kamil Ağanın bir aygır kuvvetinde sesinin olduğunun anlaşıldığı, onlar bağırırken ada ve civarındaki sakinlerin korkmamaları için de bir tebligat yayınlandığı kaydedilmiştir (Çingirak, 1324: 3).

El Üfürük Gazetesi'nde yayınlanan bir haberde de, Ebu'lHudâ Efendi'nin İstanbul'a gelmeden önce yılan oynattığı ve fal baktığı; şimdilerde ise, eski işini hatırına getirdiği, önce bu işi yapmak için aletin olmamasından üzüntü duyduğu, sonra da Serasker Rıza Paşa, Bahriye Nazırı Hasan Rami Paşa ve Kamil Paşa tarafından kendisine birer düğme; Memduh Paşa tarafından da bir bakla verilmesi ile fal bakma işine yeniden başladığından söz edilmiştir (El Üfürük, 9 Ağustos 1324: 2). *El Üfürük'eZeylen Körük*'te, “Ebu'lHudâ ve Kara Tahsin Arasında” başlığı ile verilen diğer bir yazıda, Ebu'lHudâ'nın Kara Tahsin Paşa'ya denizin buldukları yerden neden hiç görünmediğini sorması üzerine Kara Tahsin Paşa korkudan kendilerinde denizi görececek hal kalmadığını bildirir. Ebu'lHudâ, kendisine bir iş bulduğunu bunun da üfürükçü esnafından aldığı siparişleri yazmak olduğunu açıklar. Kara Tahsin'e de balıkçılık yapmayı önermiştir (El Üfürük'eZeylen Körük, 1324: 4).

Görüldüğü üzere gazetelerde II. Abdülhamit Dönemi devlet adamları, görevlerinden azledildikten sonra yapacak iş bulamamaları üzerinden eleştiri almışlardır. *Mahkûm* Gazetesi'nde bu hususa atfen yayınlanan bir haberde, “Kalemlerden açığa çıkarılanlar” adıyla bir kulüp kurulmak istendiği; ancak bu kulübe kimin reislik edeceği konusunda müşkül olduğu bildirilmiştir (Mahkûm, 11 Eylül 1908: 4).

Gazetelerde, II. Abdülhamit Dönemi'nde basın alanında hafiyelik yapan isimler de eleştirilerden nasiplerini almıştır. *Mahkûm* Gazetesi'nde yayınlanan bir haberde, Baba Tahir'indereinden hasta düştüğü ve ihtiyar haliyle Heybeliada'da tek başına kalmasından duyduğu sıkıntı anlatılmıştır. Öyle ki Baba Tahir, hapiste olmayı bu durumuna tercih etmektedir (Mahkûm, 11 Eylül 1908: 4). Aynı gazetede Matbuat Müdür-i sabıkı Kemal Bey²⁶ hakkında verilen bir haberde, Kemal Bey'in görevinden azledildikten sonra bir sermuharrirlik bulmak için dolaştığı; ancak hiçbir gazeteden kabul görmediği aktarılmıştır (Mahkûm, 11 Eylül 1908: 4). Verilen başka bir haberde ise, Kemal Bey'in “Jurnal Gazetesi” ser muharrirliğine getirildiği bildirilmiştir (Mahkûm, 11 Eylül 1908: 4).

Tek sayılık gazetelerde basın alanında yapılan eleştiriler, II. Abdülhamit Dönemi'ndeki hafiye teşkilatı ile sınırlı kalmaz. II. Meşrutiyet'in ilân edilmesi ardından yaşanan neşriyat artışı da olumsuz bir biçimde ele alınmıştır. Özellikle daha önce gazetecilik yapmamış ve gazetecilikten anlamayanların bu dönemde gazetelerde çalışması eleştirilmiştir. *Mahkûm* Gazetesi'nde, “Beberuhi İdarehanesinde” başlığı altında verilen

²³Ebu'lHudâ'nın isminin “Ebul'l Hud'a” olarak yazılmasındaki eleştiri, “Hud”a kelimesinin aldatmak anlamında kullanılmasından kaynaklanmaktadır.

²⁴Eşhası: Ünlü Şahıslar

²⁵Muâlece: İlaç

²⁶ Matbuat Müdür-i sabık-ı Kemal Bey, II. Abdülhamit Dönemi'nin son matbuat müdürüdür. Kimi yayınlarda, sarayda nüfuz sahibi olduğu, kendisine büyük rütbelerin verildiği, matbuat aleminde de hafiyelik yaptığı bildirilmiştir (Haydaroğlu, 1997: 140).

bir yazıda, bir kibritçinin hiç gazetecilik deneyimi olmaması rağmen bu işe soyunması alaycı bir dille ele alınmıştır. Daha önce Şura-yı devlette müdâvim olan biri de muharrirlik etmektedir. Bu kişiye nereden mezun olduğu da sorulmuş ve Mekteb-i Rüştîyeyi ikmal edecek iken paşa pederinin Halep'e gitmesi sebebiyle kendisinin de okuyamadığı yanıtı alınmıştır. Bu kişinin elindeki yazının ne olduğu sorulunca da tahsilin derece-i lüzumu yanıtı verilmiştir. Bu muharrirler odadan çıkarıldıktan sonra Deli Bekir, Dursun Ağa ve Ton Ton Çelebi kendi aralarında konuşmaya başlar. Bu kişilerin muharrir olmadan evvel ya külhancı ya da kibritçi olduğundan yola çıkarak neden kendilerinin muharrir aradıklarını sorgularlar. Çünkü kendileri de yazabilir. Sonra Deli Bekir, Ton Ton Çelebi'ye sahib-i imtiyaz olmadan evvel ne iş yaptığını sorar. O da "atar idim" yanıtını verir. Sonra Dursun Ağa'ya sorar. O da "mahalle bekçisi" der. Sonra Deli Bekir, bu durumdan memnun olarak kendisinin de meyhane kâhyalığı yaptığını belirterek hepsinin de birçok havadise vakıf olduklarını, küfür de bildiklerini, ıkına sıkına gazete sayfalarını kendilerinin doldurabileceklerini açıklamıştır (Mahkûm, 11 Eylül 1908: 3-4).

El Üfürük, El Üfürük'eZeylen Körük, Çıngırak, Mahkûm gazeteleri eleştirilerini genellikle II. Abdülhamit Dönemi'nin idarî yapısına, bu dönemde basın alanına getirilen kısıtlamalara ve hafiyelik teşkilatına yönlendirmişlerdir. *Ton Ton Risalesi* ise, eleştirilerini dönemin ulaşım sorunlarına, özellikle de vapur taşımacılığında yaşanan aksaklıklara getirmiştir. Gazetenin adından da anlaşılacağı üzere çıkış amacı da budur. Gazetede, Ayastefanos, Kadıköy, Kumkapı, Samatya, Moda, Kalamış, Adalar başta olmak üzere vapur seferlerinde yaşanan sıkıntıların, vapurların köhneliğinin konu edildiği birçok yazı bulunmaktadır. Örneğin yayınlanan "Limanımız" başlıklı yazıda, zaten dar olan limanın, vapur ve yelken gemileri nedeniyle daha da darlaştığı, şamandıralarında seyrüsefere engel olmayacak şekilde liman idaresince kaldırılacağı bildirilmiştir. Yazıda, eğer bu kararın tatbiki gecikirse, şamandıralar yüzünden vapurların döndürülmesinde sıkıntı yaşayanların şamandıraları kendilerinin kaldıracaklarını şiddetli bir biçimde idare-i mahsusa'ya bildirdikleri aktarılmıştır (Ton Ton Risalesi, 5 Eylül 1324: 1).

Yayınlanan diğer bir yazı, "Köprüde vapur intizârında bulunan ada yolcuları arasında" başlığı ile yayınlanmıştır. Yazıda, gürültülü patırtılı olsa da vapurların yoluna konulduğu; ancak gazetelerde bir intizâr salonu yapılacağı duyurulmasına rağmen göz boyamak için bir memur odasının yıkılmasından başka bir girişimin olmadığı ifade edilmiştir. Bunun üzerine kadınların nerede bekleyecekleri sorulunca da, devrin müsavat devri olduğu, kadınların da kendileri gibi itilip kakılacağı bildirilmiştir (Ton Ton Risalesi, 5 Eylül 1324: 1). "Kumkapı Vapur İskelesinde" başlığı ile verilen başka bir yazıda da kum fırlatma meşgul olan birine bunun sebebi sorulunca verdiği cevap üzerinden eleştiri yapılmıştır (Ton Ton Risalesi, 5 Eylül 1324: 1): "Vapur vaktini geçirdi de.. gelecek mi, gelmeyecek mi, diye bakıyorum.."

Çıngırak Gazetesi de yayınladığı bir yazı ile toplumun bu konuda yaşadığı sıkıntının sözcüsü olmuştur. Gazetede, şirketi Hayriye vapurlarından köprüye çıkış seferinde halkın kalabalık nedeniyle yaşadığı probleme değinilirken, her kafadan memnuniyetsizliği dile getiren bir sesin çıktığı bildirilmiştir (Çıngırak, 1324: 3).

Sonuç

Osmanlı Devleti'nde mizah basınının serüveni, 1870'li yıllarla başlar. Yayınlanmaya başladığı bu ilk dönemde ilgi ile karşılanan mizah gazetelerine siyasî otorite, zamanla olumsuz tepki göstermiştir. Öyle ki II. Abdülhamit Dönemi'nde siyasî, ekonomik ve toplumsal sebeplerle mizah basını kısıtlanmıştır.

II. Meşrutiyet'in ilânı ile birlikte, basın alanında yaşanan kısıtlamalara kısa süreli de olsa bir ara verilir. Sansür kaldırılır, birçok gazete ve dergiye imtiyaz tanınır. Mizah gazeteleri de bu dönemde ardına yayın hayatına başlar. Çalışmamız kapsamında incelenen *El Üfürük, El Üfürük'eZeylen Körük, Ton Ton Risalesi, Çıngırak, Mahkûm* yayınlanan mizah gazeteleri arasındadır. Bu gazeteleri diğerlerinden ayırırsa tek sayılık olmalarıdır.

Yayınlandıkları dönemin özgür havasını tenfîs eden, yazar ve karikatürist ismi kullanmayan ve tek sayı çıkmaları nedeniyle kapatılmaktan çekinmeyen bu gazetelerde, mizahın da doğası gereği eleştiri yapılmıştır. Gazetelerde yapılan eleştiri daha çok, II. Abdülhamit Dönemi'ndir. II. Abdülhamit Dönemi'nde neyin eleştiri konusu yapıldığı ise, gazetelerin çıkış amaçlarına göre değişiklik göstermektedir.

Yapılan incelemede *El Üfürük* ve *El Üfürük'eZeylen Körük* gazetelerinin II. Abdülhamit Dönemi'nde sarayda görev yapan ve II. Abdülhamit'e yakın olması, sarayda hızla yükselmesi sebebiyle diğer muhalif gazetelerce de eleştirilen Ebu'lHudâ'ya eleştirilerini yönlendirdiği görülmüştür. Ebu'lHudâ bu gazetelerde büyücülük, falcılık, cincilik, yılcılık ile suçlanmıştır. Ebu'lHudâ ile birlikte, oğlu Hasan ve kardeşi Abdürrezzak da suçlamalardan nasiplerini almışlardır. Bu suçlamalar dolaylı olarak II. Abdülhamit Dönemi'nde uygulanan politikalara da şüphe düşürmektedir.

Gazetelerde II. Abdülhamit Dönemi'nde görev yapmış diğer devlet adamları da eleştirilere maruz kalmışlardır. Gazetelerde geçen adları ile Kara Tahsin, Zülüflü İsmail, İbrikdar Kamil, H. Rami,

BasurcuAgah, Memduh, Reşid, Zeki Paşalar II. Abdülhamit Dönemi'nde baskı kurmakla suçlanmış, II. Meşrutiyet'in ilân edilmesinden sonra azledilmeleri ve yapacak iş bulamamaları ile de okuyucu gözünde gülünç duruma düşürülmüşlerdir.

Gazetelerde II. Abdülhamit Dönemi'nde hafiyelik yapımları sebep gösterilerek basın alanında görev yapan kimi isimler de hicvedilmiştir. Baba Tahir ve Matbuat Müdür-i sabıkı Kemal Bey bu isimler arasında yer alır. Basın alanında eleştiri alan diğer bir husus ise, II. Meşrutiyet'in ilân edilmesi ile birlikte daha önce bu alanda çalışmış olsun olması herkesin muharrirlik yapma isteğidir. *Mahkûm* gazetesi bu konuya önemle eğilmiş, yayınladığı "Beberuhi İdarehanesinde" adlı yazıda, eskiden külhancılık ya da kibritçilik yapanların dahi muharrirliğe kalkışmasını hicvetmiştir.

Son olarak gazetelerde ulaşım problemlerine de değinildiği belirtilmelidir. Hatta *Ton TonRisalesi*'nin yalnızca bu konuya eleştiri getirmek için çıkarıldığı ifade edilmelidir. Gazete, İstanbul'un çeşitli semtleri, ilçeleri arasında ulaşımı sağlayan vapurlarda yaşanan aksaklıkları dile getirmiş, halkın bu konudaki problemlerini iktidara taşımıştır.

II. Meşrutiyet'in ilân edilmesi ardından yayınlanan tek sayılık gazeteler, alaycı-sert bir üslup kullanarak eleştiri yapma görevini yerine getirmişlerdir. Eleştirdikleri kişilerin gerçek isimlerini kullanmaları, sorun olduğunu iddia ettikleri konulara cesaretle yaklaşmaları daha sonra çıkacak mizah gazeteleri için de örnek teşkil etmektedir.

KAYNAKÇA

- BARDAKÇI, Murat (1999). "Babialı'nın İlk Şantajcısı Baba Tahir", Erişim: <http://hurarsiv.hurriyet.com.tr/goster/haber.aspx?id=106714>.
- BUTROS EBU MANNEH (1995). "Sultan Abdülhamid II ve Şeyh Ebu'l-Hudâ es Sayyani", *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (Çev. İrfan GÜNDÜZ), İstanbul, s. 375-405.
- ÇAPANOĞLU, Münir Süleyman (1970). *Basın Tarihimizde Mizah Dergileri*, İstanbul: Gazeteciler Cemiyeti Yayınları.
- ÇEVİKER, Turgut (1988). *Gelişim Sürecinde Türk Karikatürü/2*. İstanbul: Adam Yayınları.
- GEORGEON, François (2000). "Osmanlı İmparatorluğu'nda Gülmek mi?". *Doğu'da Mizah*, (Çev. Ali BERKTAY), İstanbul: YKY, s. 79-103
- GERÇEK, Selim Nüzhet (1931). *Türk Gazeteciliği*. İstanbul: İstanbul Matbuat Cemiyeti.
- HASIRCI, Metin (Tarih Yok). "Avlonyalı Mehmet Ferit Paşa", *Büyük Osmanlı Tarihi*, Erişim: https://books.google.com.tr/books?id=B6nFBgAAQBAJ&pg=PT1284&lpq=PT1284&dq=kara+tahsin+pa%C5%9Fa+ba%C5%9Fk%C3%A2tip&source=bl&ots=M0WobFpJcU&sig=IBfsm2LdZOSQgFUixzauumc9hhc&hl=tr&sa=X&ei=iW70VIDCJITmUu_lgdgl&ved=0CCIQ6AEwAQ#v=onepage&q=kara%20tahsin%20pa%C5%9Fa%20ba%C5%9Fk%C3%A2tip&f=false.
- HAYDAROĞLU, İlnur (1997). "II. Abdülhamit'in Hafiyeye Teşkilatı Hakkında Bir Risale (II. Kısım)", *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi*, S. 30, s. 135-174.
- IŞIK, İhsan (2004). "Sait Hikmet", *Türkiye Yazarlar Ansiklopedisi*, Ankara: Elvan Yayınları.s.1543.
- İNÜĞÜR, M. Nuri (2005). *Basın ve Yayın Tarihi*. İstanbul: Der Yayınları.
- İSKİT, Server (1939). *Türkiye'de Matbuat Rejimleri*. İstanbul: Matbuat Umum Müdürlüğü Neşriyatından.
- KOLOĞLU, Orhan (2002). *1908 Basın Patlaması*. İstanbul: BAS-HAŞ Yayınları.
- ÖNGÖREN, Ferit (1998). *Türk Mizahı ve Hicvi*. Ankara: Türkiye İş Bankası Yayınları.
- ÖZDİŞ, Hamdi (2010). *Osmanlı Mizah Basınında Batılılaşma ve Siyaset*. İstanbul: Libra Kitap.
- SERMET MUHTAR (1934). "Bir Varmış Bir Yokmuş Sait Hikmet Merhum", *Yedigün Dergisi*, N. 66, s. 8-11.
- TOROS, Taha (1994). "Sermet Muhtar Alus", *Tarih ve Toplum*, İstanbul: İletişim Yayınları, s.35-42.
- TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANSİKLOPEDİSİ (1990). "Said Hikmet", İstanbul: Dergah Yayınları, s. 427.
- VAROL, Muharrem (Tarih Yok). "Ebul Huda'nın Hayatı ve Saraya İntisabı", Erişim: <http://www.eskieserler.com/Eski/Eserler/Makale/2143/Ebul-Hudanin-Hayati-ve-Saraya-intisabi.asp?LID=AR&ID=2143>.
- El Üfürük, El Üfürük'e Zeylen Körük, Ton Ton Risalesi, Çingirak, Mahkûm Gazeteleri*
- BOŞBOĞAZ (31 Temmuz 1324). s. 1.
- ÇINGIRAK (1324). "Eşhası", s. 2.
- ÇINGIRAK (1324). s. 1.
- ÇINGIRAK (1324). s. 2.
- ÇINGIRAK (1324). s. 3.
- EL ÜFÜRÜK (9 Ağustos 1324). "Et-Telegram", s. 2.
- EL ÜFÜRÜK (9 Ağustos 1324). "İlan", s. 3.
- EL ÜFÜRÜK (9 Ağustos 1324). "Kütüb-ü Cedide", s. 4.
- EL ÜFÜRÜK (9 Ağustos 1324). "Meslekünâ", s. 1.
- EL ÜFÜRÜK (9 Ağustos 1324). "Rüfekaune't-tahririye", s. 1.
- EL ÜFÜRÜK (9 Ağustos 1324). "El Müessisîn", s. 1.
- EL ÜFÜRÜK (9 Ağustos 1324).s. 2.
- EL ÜFÜRÜK (9 Ağustos 1324).s. 4.
- EL ÜFÜRÜK'E ZEYLEN KÖRÜK (1324). "Ebu'lHudâ ve Kara Tahsin Arasında", s. 4.
- EL ÜFÜRÜK'E ZEYLEN KÖRÜK (1324). "İfade", s. 1.
- EL ÜFÜRÜK'E ZEYLEN KÖRÜK (1324). "İlan", s. 4.
- EL ÜFÜRÜK'E ZEYLEN KÖRÜK (1324). "Telgraf-Ajans el Üfürük", s. 3-4.
- GEVEZE (5 Eylül 1324). s. 1.
- KALEM (21 Ağustos 1324). "İfade-i Mahsûsa", s. 2.
- KALEM (16 Nisan 1325). Kapak.
- MAHKÛM (11 Eylül 1908). "Beberuhi İdarehanesinde", s. 3-4.

MAHKÛM, "Musahebe", 11 Eylöl 1908: 1-2

MAHKÛM (11 Eylöl 1908). s. 4.

TON TON RİSALESİ (5 Eylöl 1324). "İfâde-i Meram", s.1.

TON TON RİSALESİ (5 Eylöl 1324). "Köprüde vapur intizârında bulunan ada yolcuları arasında", s.1.

TON TON RİSALESİ (5 Eylöl 1324). "Kumkapı Vapur İskelesinde", s. 1.

TON TON RİSALESİ (5 Eylöl 1324). "Limanımız", s. 1.

TON TON RİSALESİ (5 Eylöl 1324). "Madamın Resmi", s. 8.

TON TON RİSALESİ (5 Eylöl 1324). s. 5.

ZUHURÎ (14 Ağustos 1324). s. 1.